

KISBÁN MIKLÓS

Most, hogy jól ismert, érdekes sziluettjét a kolozsvári felhős ég alatt egy pillanatra ismét föltűnni láttam, jól esik elgondolkozni rajta és a problémáján. Mert problémája neki is van, mint a legtöbb erdélyi embernek. Ezelőtt tizenhét évvel láttam utoljára. Fehér nadrágot, könnyű, fekete, nyersselyem kabátot hordott, művészarcára széles panamakalap vetett árnyékot. A főtér fölé ragyogóan kék nyári ég borult. Akik ma homlokukon rajzolt ránc-ábrákkal, lesütött fejjel és fázósan szelik át a korai őszi hidegben a teret, talán szintén ott voltak. Egyikre-másikra világosan emlékszem, akiket akkor az élet aranyköntösében láttam, s akiken most saját szenvedéseim tükörképét pillantottam meg. Úgy él az egész nyári délután — sok más szép kolozsvári nappal együtt — az emlékemben, mint másvilági tündöklő látomás. Mintha nem is itt, nem is ez alatt a klíma alatt láttam volna: az elmúlt évek ecsetjének sűrű mázán át annyira nem ismerem a régi képre, a régi emberekre.

Kisbán Miklós akkor megint már mint csak vendég élt Kolozsváron. Általában külsőleg sohasem éreztem kolozsvárinak. Talán azért, mert mint sokat utazott emberről, öltözetében, szokásaiban lerítt a nagyvilágosság. Budapesten járta iskoláit; az itteni egyetem jogi fakultásán mindössze két évet töltött. Angliában, Olaszországban s a nyugati külföldön már korán otthonossá vált.

Azonkívül beszédében, megjelenésében is elütött itteni vére atyafiaitól. A művészetek iránt való érdeklődés modorában jókora közvetlenséget és mindenféle társadalmi érdekhálózatok fölé való emelkedettséget kevert el. Amint középiskoláit elvégezte, elsősorban nem a budapesti főúri szalonokat kereste föl, hanem

Mikszáth Kálmánt a dolgozószobájában és Székely Bertalant a műtermében. Az egyiktől az írás, a másiktól a festés mesterségét akarta eltanulni. Igen, mindez meglátszott rajta; mindez elkülönítette környezetétől, egyénivé tette, és megjelenésében bizonyos külső idegenszerűséget éreztetett. De ennek az idegenszerűségnek rejtélye hamar megoldódott, ha az ember e bonyolult lélekbe mélyebb pillantást vetett. Bárhonnan is a derűs olasz ég alól, a párizsi elinomult nemzetköziségből, a magyar főváros nyújtotta magas pályalehetőségek közül mindig visszavágyott, mindig visszatért ide, mintha titkos erő vonzaná, mintha fontos keresni- és betölteni-való hívná. Ezért kellett sok súlyos esztendő után ismét itt látnom őt. Hajában már a zord idők hava csillog; leeső, franciás bajusza fölé mély ráncok vésődtek, de szemében ugyanaz a bizonytalan, sorsát kutató tekintet él, amely nyilván elárulja, hogy lelke legmélyén erdélyi, és egyenes kivetítése, késői, de közvetlen hajtása annak a nemzedéknek, amely századokkal ezelőtt itt Erdélyben bontatlan intellektussal és akarattal történelmet s műveltséget teremtett.

Az öröklésnek vannak néha ilyen szeszélyes játéka. Az erdélyi arisztokrácia nemzedékeken keresztül idomult a XVIII. századi német uralom s a XIX. századi központosító és specializáló polgárosultság követelményeihez. Találunk az osztrák császár oldalán erdélyi főurakat, akiket a bécsi szellem teljesen áthasonított, s találunk a magyar demokratikus fejlődésben Erdélyből elszármazott sarjakat, akik tudtak maradéktalanul regényíróvá, politikussá, újságíróvá, gazdálkodóvá vagy hivatalnokká válni. De volt köztük mindig olyan is, aki a XVIII. századi főurak univerzális érdeklődését és uralkodói iniciatíváit örökölte. Ezek az igazán egyenes leszármazottak a megváltozott körülmények között egyéniségük értékeit hasztalan álmodozásba vagy adomatermő furcsaságokba ölték. Ők voltak az erdélyi probléma igazi hordozói, legtöbbször áldozatai is.

Ebből az ősi erdélyi fajtából való Kisbán Miklós. Szerencsésebb, mint a többi, mert határozott művészi képességei tudnak nyugalmat és föloldódást találni a szép formáiban, de sorsuk és nyugtalanságuk részese

abban, hogy univerzális érdeklődése, élethalakító ösztöne erősebb, semhogy lelkének kiteljesülését egy irányban, egységes akarattal és a ma elengedhetetlen szakszerűséggel keresse, irodalmi pályafutása nyilvánvalóan mutatja azt. Három darabot írt: *Naplegenda* (1905); a *Nagyúr* (1911) és *Az erősebb* (1917). Azonkívül egy novelláskötetet adott ki 1914-ben *A haldokló oroszlán* címmel. Ez a csekély termés egyáltalában nincs arányban kivételes írói képességeivel. Maguknak a műveknek a vizsgálata pedig azt a hitet kelti bennem, hogy a szükséges irodalmi légkör, az irányító támogatás és bizonyos egyszerű mesterségfogások híján ez a rendkívülien érdekes írótehetség még kész műveiben is csak töredékesen tudta önmagát megszólaltatni. A *Naplegendának*, és a *Nagyúrnak* olyan mélyről kiásott témái vannak, az elbeszélőkötetben az átlagos színvonalú novellák mellett szereplő kis remekművek, mint a *Havasi történet*, *A császár titka*, *A fileglorietta*, *Farkasok*, olyan eredeti elbeszélő művészetről kezkesednek, hogy írójuk a vele rokon Maeterlinck s különösen Claudel drámai formájának ismeretével s a Maupassanton és Herczeg Ferencen túli novellisták technikájával a mai magyar irodalom vezetői közé emelkedhetett volna.

De Kisbán Miklóst az irodalom területére is ugyanaz az egyetemes és öröklött életérzés vezette, ami újabban a színházi díszletek, majd később a politika kérdései'hez csalogatta. Mindegyikben eljut az elérhető csúcsra, azután megint továbbmegy. Örökös járás és társtalanság a sorsa. Különös és másként cselekvő lélek él benne, mint amilyenhez ma vagyunk szokva. Szinte szerettem volna most, hogy Kolozsvár megmaradt történeti keretei között magába mélyedve menni láttam, legtitikosabb lelkét fölírni s rámutatni arra, ami valójában van körülötte: vajon nem ámult volna el, hogy a városfalak nem állnak, és a tornyos kapun át nem a fejedelem négylovas hintója hajtat a Bánffy-palota felé?...